KASTEELKATERN

September 2009 ■ jaargang 11 ■ nummer 26

Periodiek van de Nederlandse Kastelenstichting

Colofon

Kasteelkatern is een uitgave van de Nederlandse Kastelenstichting en verschijnt 3 keer per jaar.

Redactieadres Kasteelkatern
Nederlandse Kastelenstichting
Markt 24
3961 BC Wijk bij Duurstede
T 0343-578995
F 0343-591403
E info@kastelen.nl
I www.kastelen.nl

Eindredacteur
drs. F. Vogelzang

Redactie
mevr. drs. J.M.M. Wielinga
mevr. drs. L.D. Wessels

Aan dit nummer werkten verder mee
mevr. drs. M. Verhoeckx
drs. W.Th. Kloek
mr. drs. A. Ott

Omslag: Terugkeer van de jacht.
Zie toelichting op bladzijde 7.

Ontwerp: Nika Grafische Vormgeving
Vormgeving: Alphons te Beek

Druk: GVO grafisch bedrijf B.V.
Ponsen & Looijen te Ede
Oplage 2000

De NKS aanvaardt geen verantwoordelijkheid voor ingezonden stukken en behoudt zich het recht voor om ingezonden stukken zonder opgaaf van redenen te weigeren. Aan alle artikelen wordt de meeste zorg besteed, maar de ervaring heeft geleerd dat desondanks fouten niet geheel te voorkomen zijn.

Kasteelkatern is een uitgave van de NKS en wordt gratis toegezonden aan de begunstigers en relaties van de stichting.

U kunt uw reactie of artikel sturen naar hierboven genoemd adres. Mocht u teksten uit deze uitgave willen overnemen, neemt u dan contact op met de redactie.

De uiterste datum voor het opleveren van kopij voor het volgende nummer is: 15 oktober 2009.

De volgende uitgave van Kasteelkatern verschijnt in december 2009.

Van de Redactie

Open Monumentendag 2009

Het thema van Open Monumentendag 2009 is 'Op de kaart'. Het landelijk comité heeft dat thema breed geïnterpreteerd. Niet alleen letterlijk 'monumenten' op landkaarten, maar ook in overdrachtelijke zin, monumenten die een bepaalde plaats of gebied 'op de kaart' hebben gezet. Ook het begrip 'kaart' is meervoudig te duiden. Het mag ook gaan om monumenten op tekeningen, etsen, schilderijen etc.
De Nederlandse Kastelenstichting heeft het thema 'Op de kaart' overgenomen voor dit nummer van Kasteelkatern, dat toepasselijk vlak voor Open Monumentendag verschijnt. In dit nummer gaan we eveneens uit van de verschillende gehanteerde betekenissen van 'op de kaart' om kastelen en buitenplaatsen over het voetlicht te brengen. Zo gaat projectmedewerkster Maartje Verhoeckx in op de rol van kaarten bij het Kastelenlexicon Nederland. In dat lexicon, een enorme database van alle kastelen in Nederland, worden ook topografische gegevens van kastelen opgenomen. Dat is vaak een enorm gepuzzel, omdat betrouwbare landkaarten pas vanaf de zeventiende eeuw beschikbaar zijn en zelfs moderne kaarten multi-interpretabel blijken.
Wouter Kloek gaat in op de betrouwbaarheid van afbeeldingen van kastelen op kunstwerken. Aan de hand van twee belangrijke kunstenaars laat hij zien in hoeverre 'Wahrheit und Dichtung' in schilderijen te onderscheiden zijn. Het is vaker voorgekomen dat op basis van tekeningen de bouwgeschiedenis van kastelen is beschreven, terwijl later bleek dat de kunstenaar toch vooral zijn fantasie als inspiratiebron had gebruikt.
Kastelen staan nog op een ander soort 'kaarten': de advertenties in de etalages van makelaars. Hoe gaat dat eigenlijk, het kopen en verkopen van kastelen? Vraagt dat bijzondere kennis en vaardigheden van de makelaar? Lucie Wessels doet haar best dat te achterhalen door een aantal makelaars te bevragen.
Op de kaart staat vaak niet alleen het kasteel, maar ook zijn wijde omgeving. Kastelen hadden grote invloed op de ruimte waar in ze waren gesitueerd, en voor buitenplaatsen geldt dat in minstens even sterke mate. Tuin, park en landgoed vormden een onverbrekelijke eenheid. Hoewel, veel van die eenheid is in de loop der jaren verloren gegaan. Tijdens zijn afscheidssymposium op 19 mei jongstleden vroeg vice-voorzitter Willem de Nijs Bik daar nadrukkelijk aandacht voor. Het beschermen van kastelen en buitenplaatsen dient niet te stoppen bij de slotgracht of de haag om de tuin: de hele omgeving, het 'leefgebied' of 'biotoop' van het huis dient er bij betrokken te worden. Ook daaraan besteden we aandacht in dit nummer van Kasteelkatern, hoewel er natuurlijk veel en veel meer over te zeggen valt.

Estafettecolumn

Reageren of anticiperen?

Het gras bij de buurman is altijd groener, of is dat slechts schijn? Na de zomervakantie, met bezoeken aan buitenlandse erfgoedlocaties, bekruipt me dat gevoel weleens. Al wordt dat gevoel wellicht vooral veroorzaakt door de roze bril die tijdens de vakantie op de neus verschijnt, met dank aan het mooie weer en het ontbreken van stress.
Desondanks is het goed om af en toe te kijken hoe in het buitenland wordt omgegaan met cultureel erfgoed en hoe de sector als geheel functioneert. Naar mijn idee is het gras in Groot-Brittannië bijvoorbeeld daadwerkelijk groener. Wat vooral opvalt is dat de samenwerking er goed en professioneel is georganiseerd. Er zijn sterke koepelorganisaties, zoals de National Trust. Nederland ontbeert dergelijke koepels en dat maakt de sector kwetsbaar.

Dat samenwerking essentieel is werd eveneens helder aangetoond door de Attingham Trust, een Brits/Amerikaanse organisatie die zich bezig houdt met onderzoek en onderwijs op het gebied van historische huizen.

Enkele jaren geleden bracht deze Trust het indrukwekkende rapport *Opening Doors* uit.* Het rapport is de weerslag van drie jaar onderzoek naar *learning in the historic Environment*. Weliswaar is dit een heel specifiek onderwerp, maar het werd breed opgevat. Er werd een aantal heel diverse problemen gesignaleerd, waarvan ik er een paar ter illustratie vermeld:

- Groot-Brittannië herbergt veel historische locaties, met verschillende eigenaren. De samenwerking tussen die locaties wordt echter onvoldoende benut.
- De private sector en vrijwilligers zijn heel actief ophet gebied van cultureel erfgoed, maar hun werk is nauwelijks geïntegreerd met dat van de formele instanties.
- De financiering van activiteiten is vaak op project-basis en meestal gericht op de korte termijn.
- *Learning* is heel sterk gericht op kinderen en jongeren, het leren op latere leeftijd wordt meestal vergeten.

In het onderzoek werden veel verschillende partijen betrokken; eigenaren en beheerders van erfgoedlocaties (variërend van kastelen en landhuizen tot kerken, archeologische sites en landschappen), landelijke en lokale overheden, verschillende ministeries, fondsen en loterijen, vrijwilligersorganisaties. Voor al deze partijen werden specifieke conclusies en adviezen geformuleerd, zodat in het rapport uiteindelijk een integrale visie werd gepresenteerd. Een *tour de force* die zijn waarde nog jaren zal behouden.

Regeren is vooruitzien. Het lijkt me daarom heel verstandig als in Nederland een aantal organisaties de handen ineenslaat en een gedegen rapport laat samenstellen, ten dele gestoeld op *Opening Doors*. Onderdeel hiervan kan het resultaat zijn van een inventarisatie, waardoor antwoord wordt gegeven op een basale vraag als: 'Hoeveel geld gaat er om in de sector?' Maar ook op vragen in de sfeer van: 'Hoeveel historische huizen worden nog door de oorspronkelijke families bewoond?' Hierdoor wordt inzicht verkregen in knelpunten die de sector te wachten staan en hierop kan worden geanticipeerd. Daarnaast kan zo'n rapport door talloze organisaties worden gebruikt om gefundeerde argumenten aan te voeren in discussies met overheden en andere relevante organisaties. Ook kan het bijvoorbeeld leiden tot afstemming richting fondsen en biedt het mogelijkheden tot allerlei vormen van samenwerking.

Wie weet biedt de huidige economische situatie - waarvan de erfgoedsector naar mijn overtuiging nog flink last gaat krijgen - juist wel het ideale moment om een dergelijk project op te zetten, om er vervolgens veel sterker uit tevoorschijn te komen. ■

Mr. drs. Antoon Ott

* het rapport is beschikbaar via
« www.openingdoorsreport.org.uk ».

Antoon Ott is directeur van Artilaw,
bureau voor advisering en publicaties op het gebied
van kunst, cultuur en recht

Erratum

In de onlangs verschenen NKS-uitgave « **Middeleeuwse kastelen in veelvoud** » is een fout geconstateerd: de foto op pagina 264, linksboven, is ten onrechte dezelfde als de afbeelding op pagina 265, rechtsonder. Ondanks alle zorgvuldigheid, alle controles en alle aandacht helaas toch een fout.
Rechts de afbeelding die op pagina 264 linksboven had moeten staan, op de juiste grootte.

Fantasie en werkelijkheid bij Roelant Roghman en Jacob van Ruisdael

door Wouter Kloek

Niet lang voor 1650 reisden twee jonge kunstenaars, Roelant Roghman (1627-1692) en Jacob van Ruisdael (circa 1628-1682), rond in Holland om de indrukwekkende restanten te tekenen van beroemde kastelen. Ze bezochten onder meer de ruïnes van Brederode en Egmond. Tezamen gereisd hebben ze vermoedelijk niet, al is de kans groot dat ze elkaar onderweg of op de thuisbasis hebben ontmoet. De resultaten van hun inspanningen zijn zeer verschillend.

Wouter Kloek is bij het Rijksmuseum Amsterdam werkzaam als Hoofdconservator ontwikkeling Het Nieuwe Rijksmuseum.

Jacob van Ruisdael, nog geen twintig toen hij zij eerste belangrijke werk produceerde, maakte betrekkelijk bescheiden tekeningen die hij gebruikte bij het maken van de schilderijen die hem eeuwige roem bezorgden. Roelant Roghman maakte in 1646 en 1647 als achtien-, negentienjarige een reeks van zo'n 250 grote tekeningen die zowel van een groot artistiek inzicht getuigen als van een sterke hang naar precisie. Waarom hij aan deze indrukwekkende serie begon, is niet bekend. Wel is nagenoeg zeker dat hij abrupt is gestopt met deze activiteit. In het midden van de jaren '50 reisde hij naar Italië, tekende indrukwekkende berglandschappen en, bij gelegenheid, een kerkje in Venetië. Thuisgekomen zette hij zijn loopbaan voort als schilder van brutaal gepenseelde bos- en berglandschappen. Zijn devies als oude man zou zijn geweest: 'Als men alles komt te weten, is men versleten'. Of de kunstenaar toen bedoelde dat hij een beter gebruik had moeten maken van zijn mooie kasteeltekeningen, of dat hij die hang naar nauwkeurige weergave juist verwerpelijk vond, weten we niet.

Ruisdael

Bij Jacob van Ruisdael is de verbeelding aan de macht. Hoogtepunt in dat laatste opzicht is zonder meer zijn *Gezicht op het Joodse kerkhof* in Dresden (afb. 2) waar, achter de graven zoals die nog steeds gezien kunnen worden bij Ouderkerk aan de Amstel, de imposante ruïne van het kasteel Egmond verrijst onder een zware wolkenlucht met regenboog. Het is niet onmogelijk dat hij met dit bouwsel het kasteel van Gijsbrecht van Aemstel heeft willen verbeelden, al mogen we toch vermoeden dat zijn tijdgenoten, als ze de ruïne van Egmond niet zouden hebben herkend, geweten hebben dat hier in de tijd van Floris V geen joodse grafstenen werden neergelegd. Nauwgezetter lijkt zijn beroemde *Gezicht op Wijk bij Duurstede* in het Rijksmuseum. Daar is het kasteel, dat voor de Reformatie een tijd lang diende als zomerverblijf voor de bisschoppen van Utrecht, naar de achtergrond verbannen, terwijl een korenmolen op de voorgrond tot hoofdonderwerp is verheven. In vergelijking met *Het Joodse kerkhof* heeft Ruisdael de situatie als een getrouwe afspiegeling van de werkelijkheid

Linksboven:
Afb. 1. Jan van Scorel, Gezicht op een burcht in de Alpen, pen in bruin, verso van afb. 3. British Museum, Londen.

Rechtboven:
Afb. 2. Jacob van Ruisdael, Gezicht op het Joodse kerkhof, doek, 84 x 95 cm. Staatliche Kunstsammlungen, Dresden.

weergegeven. Maar in feite speelde hij een bekwaam spel met de onderdelen: ook dit schilderij is een intelligente constructie.

Roghman

De verbazingwekkende reeks kasteeltekeningen van Roelant Roghman behoort tot de wonderen van de zeventiende-eeuwse kunst. Heel veel goede kasteelportretten zijn er dan nog niet. En dan verschijnt een jong kunstenaar die ontdekt dat hij de techniek in de vingers heeft. Binnen de kortste keren – twee jaar weliswaar maar hij moet tijdens twee campagnes naast het reizen en wat dies meer zij één à twee bladen per dag hebben getekend – heeft hij zich ontwikkeld tot een groot specialist. Soms legde Roghman een kasteel in meer dan één blad vast en, bijvoorbeeld in het geval van de Kenenburg (afb. 3) – een verdwenen huis bij Schipluiden, waarvan de laatste resten nog niet zo lang geleden onder de glasbouw van het Westland zijn teruggevonden – is het bouwwerk met Roghmans hulp zonder al te veel moeite te reconstrueren. Dat geeft goed de grote mate van nauwkeurigheid van zijn tekenwerk aan. Roelant Roghman was met Rembrandt bevriend en er wordt wel gezegd dat hij zijn leerling zou zijn geweest. Toch is dat niet waarschijnlijk. Ze zijn mogelijk samen op pad geweest om in de omgeving van Amsterdam te tekenen. Maar juist die onderwerpen die ze beiden hebben uitgebeeld, de molens op de westelijke bolwerken, bewijzen dat Roghman voor de kasteeltekeningen niets van Rembrandt te leren had. Rembrandt houdt van grote lijnen, van licht en donker en van het vastleggen van de eerste indruk. De grote kennis van het perspectief die Roelant Roghman laat zien, heeft hij zeker niet meegekregen van Rembrandt die in dat opzicht geen uitblinker was. Het moet een andere kunstenaar zijn geweest van wie Roghman gedegen onderricht heeft genoten in de mogelijkheden en onmogelijkheden van het perspectief, waarbij zijn werk uit 1645 en 1646 – ook uit dat eerste jaar al dateren enkele tekeningen van gebouwen – soms nog een aarzelende hand verraadt om vervolgens een vaardigheid tentoon te spreiden die niet in routine verzandt. De twee reizen die hij door

Holland en Utrecht moet hebben gemaakt kunnen gissenderwijs worden gereconstrueerd. Een eerste langs de Vecht, via Gouda naar Rotterdam en via Den Haag en Leiden weer naar Amsterdam, en een tweede naar Utrecht, de Utrechtse Heuvelrug, langs de grote rivieren naar Dordrecht en de Hollandse eilanden, met onder meer Oostvoorne, en vervolgens langs de duinstreek tot aan Schagen en weer terug naar Amsterdam. Hoewel de jonge kunstenaar niet ongevoelig was voor bouwwerken van andere aard – hij tekende immers ook het stadhuis van Gouda en bijvoorbeeld de ruïnes van de abdij van Egmond – heeft hij zich toch voornamelijk beperkt tot riddermatige huizen, zowel in welstand als in ruïneuze staat.

Fantasie en werkelijkheid

Het spanningsveld tussen fantasie en werkelijkheid is niet alleen in veel werk van schilders in de zeventiende eeuw evident, het moet al vanaf de aanvang van de kasteeluitbeelding hebben meegespeeld. Zeker is dat Roelant Roghman zich ervan bewust is geweest. Roghman was immers afkomstig uit een familie van Zuid-Nederlandse immigranten, waartoe ook zijn grootvader Jaques Saverij en zijn oudoom Roelant, naar wie hij is vernoemd, behoorden. Jaques Saverij (ca 1565–1603) was vermoedelijk zowel verantwoordelijk voor een aantal valse Bruegel-tekeningen als voor enkele gezichten op poorten van Amsterdam in een volstrekt imaginaire setting. Tot die Vlaamse groep immigranten behoorde ook Hans Bol (1534-1593) die enkele van de vroegste Amsterdamse, topografische gezichten op zijn naam heeft staan, maar ook een groot oeuvre van aangename landschapsfantasieën waarin elegante kastelen een belangrijke rol vervullen. Niet zelden echter staan zijn tekeningen of gravures met pleziermakende dames en heren in het kader van reeksen van maanden of de vier jaargetijden, waarmee zij tevens verwijzen naar het verstrijken van de tijd.

Een van de vroegste kasteeltekeningen, een schitterend werk van Jan van Scorel (1495-1562), is tweezijdig benut en toont aan voor- en achterkant fantasie en werkelijkheid, waarbij de beschouwer zelf mag uitmaken aan welke zijde hij de voorkeur geeft. Het gaat om een blad dat de jonge Scorel op weg naar Italië moet hebben getekend, in de bergen van Karinthië. Aan één kant (afb. 4) tekende Scorel een grillige rotsformatie met een stenen brug die twee hoogtes verbindt, met daarop een als poortgebouw te herkennen huis. Hoog in het rotslandschap rechts is bebouwing te zien, mogelijk een burcht, terwijl onder de brug door in de verte een kasteel als een adelaarsnest op een steile rots is gebouwd. Op de andere zijde van de tekening (afb. 1) legde Scorel een ommuurd huis vast dat herinnert aan kastelen die nog bewaard zijn gebleven in de omge-

ving van het Oostenrijkse Obervellach, waar Scorel tijdens zijn reis een belangrijke opdracht, een groot altaarstuk, uitvoerde. Aangezien bij de weergave van het landschap het imaginaire landschap eerder werd uitgebeeld dan de landschappelijke werkelijkheid, mogen we aannemen dat ook Scorel allereerst een studie heeft gemaakt zoals hij die als gefantaseerde achtergrond in zijn schilderijen kon gebruiken om vervolgens vast te leggen welke werkelijkheid hij met een objectief oog kon waarnemen.
Hoe documentair de opzet van de reeks van Roelant Roghman is geweest, weten we niet. Maar dat de reeks aan het begin van de achttiende eeuw wél als zodanig is opgevat, staat vast. In zijn *Schatkamer der Nederlandsse Oudheden* liet Ludolph Smids in 1711 een groot aantal kasteelgezichten door Jacobus Schijnvoet graveren op een handzaam, klein formaat. De reeks werd vermeerderd met enkele andere bezienswaardigheden, zoals, bijvoorbeeld de Drentse hunebedden. Smids noemt zijn schatkamer een *woordenboek* en daarmee neemt het onmiddellijk een plaats in in de vroege geschiedenis van het encyclopedisme in Nederland. Topografische atlassen, verzamelingen van stads- en dorpsgezichten in tekening of gravure, zo populair in de achttiende eeuw, behoren voor het overgrote deel tot diezelfde traditie, een traditie waarvan Roelant Roghman, misschien wel zijns ondanks en voornamelijk door de keuze van Ludolph Smids, een voorloper is geworden. De grote waardering voor de fantasie komt weer terug in de negentiende eeuw. Het is vooral Goethe geweest die Jacob van Ruisdael, als ware hij een dichter en met een evidente voorkeur voor een kunstenaar die de werkelijkheid naar zijn hand wist te zetten, op een voetstuk heeft geplaatst. De grote romantiek is enigszins aan het prozaïsche Nederland voorbij gegaan, al kennen we met *Schaapherder* en *Het slot Loevestein* van Jan Frederik Oltmans en met bijvoorbeeld de *Terugkeer van de jacht* door Charles Rochussen (1814-1894) en Johannes Franciscus Hoppenbrouwers (1819–1866) werken met een wezenlijk romantische inslag (afb. 5).

Het spanningsveld tussen fantasie en werkelijkheid is van alle tijden. Dat de fantasie bij de kasteeluitbeelding een rol heeft gespeeld, een rol die vermoedelijk ouder is geweest dan de strikte oriëntatie op de werkelijkheid waarmee wij vaak de kasteeluitbeelding beoordelen, is een gegeven waarvoor we ons niet zomaar moeten hoeden, maar waaraan we ook veel plezier kunnen beleven. ■

Links:
Afb. 3. Roelant Roghman, Kenenburg, zwart krijt, penseel in grijs 321 x 493 mm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Boven:
Afb. 4. Jan van Scorel, Gefantaseerd berglandschap met kasteelpoort, pen in bruin, 20 x15 cm. British Museum, Londen.

Rechts:
Afb. 5. Charles Rochussen en Johannes Franciscus Hoppenbrouwers, Terugkeer van de jacht, Rijksmuseum, Amsterdam.

Kastelen te koop

door Lucie Wessels

Het verkopen en kopen van een kasteel of historische buitenplaats is een aparte discipline. In Nederland zijn er een paar makelaars die in deze niche goed thuis zijn. In dit artikel komen drie belangrijkste spelers aan het woord:

Gert-Jan Visser van Biltstede Makelaars, Alard van der Varst van Heritage Estate en Jan-Willem Andriessen van Redres.

Lucie Wessels is lid van de redactie
van de NKS Kasteelkatern

Biltstede

Biltstede makelaars is een relatiemakelaar. Visser onderhoudt met een aantal families en met Natuurmonumenten duurzame contacten. Dat maakt hem naast makelaar ook een vertrouwensman. Bekendheid in deze markt is cruciaal. Veel netwerken en de juiste mensen kennen, daar is veel aandacht voor. Naast bekendheid zijn kennis van de bouwtechnische mogelijkheden, de bouwaard, de bestemming, de historie van het object en de fiscale mogelijkheden van groot belang.

Visser kent de problemen waar kasteeleigenaren en aspirant-eigenaren voor staan. Daarom neemt hij deel aan verschillende forums waarin voor deze zaken oplossingen worden gezocht. Een van de resultaten die behaald zijn, is dat de overdrachtsbelasting voor rijksmonumenten nu ook voor particuliere kopers is afgeschaft. Dat kan een goede impuls zijn voor de markt.

Het is opvallend hoe weinig inlevingsvermogen lokale overheden hebben in de problematiek van het behoud van historische huizen en landgoederen, aldus Visser. Om het goed in stand te houden is het vaak onontbeerlijk dat er een vorm van inkomsten gerealiseerd wordt, bijvoorbeeld door het gedeeltelijk verhuren ten behoeve van kantoren of horeca. Daarvoor moet vaak de bestemming veranderd worden. Overheden zijn daar veelal erg moeilijk in omdat zij zich niet bewust zijn van de continuïteit; landgoederen en kastelen zijn merendeels ontstaan door een inkomstenbron op het landgoed zelf.

Bij de overdracht van deze categorie objecten spelen emoties vaak een grote rol. Als besloten wordt om het landgoed of de buitenplaats te verkopen, wordt het geheel eerst getaxeerd. Hierbij zijn drie punten van belang. De inhoud, oppervlakte en het materiaal. Dit komt overeen met de taxatie van een gewoon huis. Daarnaast is er, net als met een gewone taxatie, de vergelijking met andere panden. Het grote verschil hier is dat hiervoor vaak naar panden in het buitenland gekeken moet worden. De verkopende partij dient het object zeer zorgvuldig en vrij van tegenvallers aan te bieden opdat de nieuwe eigenaar zich kan concentreren op de door hem gewenste verbeteringen. Heel belangrijk is de inschatting van eventuele kopers, de prijs die zij zouden willen betalen voor het betreffende pand of

Linksboven:
Afb. 1. Huis Well in de Betuwe, voorgevel vanaf de Dijk.

Rechts:
Afb. 2. Huis Well, wintergezicht.

landgoed. De doelgroep van deze objecten is bekend bij de makelaar. Pas als de prijs is vastgesteld, benadert Visser de aspirant-kopers.
Als vertrouwensman van de familie op het gebied van het vastgoed werkt Visser veel samen met experts in onderhoud, financiën en fiscaliteit. Zo kan gezocht worden naar een mogelijkheid tot in stand houding. Het is wel voorgekomen dat een probleem bij een erfenis door zorgvuldig onderzoek een verrassende oplossing heeft opgeleverd waar ieder volkomen tevreden over was.
Op dit moment heeft Biltstede makelaars onder andere het slot Well in de Betuwe en het landgoed Koningshof in Overveen in portefeuille. De brochures zijn ingetogen, geheel in stijl met de objecten. Voor Visser heeft het adviseren en verkopen van kastelen een grote meerwaarde. Hij is erg begaan met de kastelen. Er is nog maar zo weinig en dat moet behouden blijven. Liefst in zijn geheel, kastelen zijn niet echt geschikt voor het opdelen in appartementen, de bouw en de akoestiek zijn daarbij een groot probleem. Wel moet een kasteel levendig blijven vindt hij, het is belangrijk dat er ook 's avonds leven is.
De huidige economische situatie is volgens Visser interessant. Nu beleggen in aandelen uit de gratie is, wordt het interessant om in historische buitenplaatsen en kastelen te beleggen. Objecten met cultuurhistorische waarde zijn over het algemeen veilige en vaak bijzonder interessante beleggingen. In het verleden heeft zich al eens zo'n situatie voor gedaan: dankzij deze beleggers hebben veel kastelen overleefd. Wel dienen deze objecten dan overeenkomstig hun status goed gepresenteerd te worden. Dat vraagt, naast extra investering in brochures, advertenties en dvd-presentaties, veel creativiteit en onderzoek. Van slechts enkele kastelen en landgoederen gaat het eigendom over in stille verkoop. Het aanbieden in stille verkoop kan een prijsdrukkend effect hebben.

Heritage Estate

Heritage Estate is een nieuwe makelaar die zich specialiseert in het verkopen van kastelen en andere cultuurhistorische objecten. Alard van der Varst besloot om zich uitsluitend bezig te houden met erfgoedobjecten nadat hij als makelaar verschillende kastelen in portefeuille had gehad. Specialisatie op dit gebied is volgens hem de kracht van de organisatie. Heritage Estate is partner van de Stichting Heritage Partnership, een internationaal netwerk op het gebied van historisch en cultureel erfgoed, dat zich ten doel stelt om betere voorwaarden te scheppen voor het behoud van historische gebouwen. Het grote netwerk maakt het mogelijk om de bijzonder objecten op een discrete manier te kunnen aanbieden.
Om meer bekendheid te krijgen stond Heritage Estate op Provada Amsterdam. Het doel was het netwerk van

de organisatie te laten groeien. Het is een doelgroepbenadering door middel van actieve acquisitie. Voor het adverteren wordt zorgvuldig een selectie gemaakt van bladen die de doelgroep aanspreekt. Heritage Estate profileert zich als een internationale makelaar in erfgoedobjecten, wat voor de hand ligt in het internationaal georiënteerde Roermond.
Net als bij Biltstede Makelaars wordt, zodra een object in portefeuille komt, historisch en bouwkundig onderzoek gedaan, alsmede een onderzoek naar de mogelijkheden van het landgoed en de gebouwen. Door de potentie van exploitatie van bijgebouwen kan vaak het hoofdgebouw als een geheel behouden blijven. Dat is voor Van der Varst belangrijk.
Of er mogelijkheden zijn hangt ook hier af van de bestemming. Opvallend is dat lokale overheden in Limburg volgens Van der Varst wel meewerken. Dat komt mede omdat zij deze objecten in stand willen houden. Ook zij willen voorkomen dat historische panden worden gesloopt of verpauperen, aldus Van der Varst.
Voor de taxatie van de panden is van belang welke bestemming erop ligt, de bouwmogelijkheden en het oordeel van monumentenzorg. Daarnaast spelen vanzelfsprekend de toestand van de panden/opstallen en de kosten van restauratie een grote rol. Op basis hiervan kan worden bepaald in hoeverre exploitatie met een aanvaardbaar rendement mogelijk is. De geschiedenis van deze objecten geeft meerwaarde aan het geheel. Tenslotte de gunning: het kan voorkomen dat een verkoper een potentiële koper afwijst om persoonlijke redenen. Heritage Estate heeft verschillende kastelen en andere historische gebouwen in portefeuille, waaronder Schaloen in Oud Valkenburg, Sohier in België en Heysterum in Linne.

Redres

Redres Erfgoedmakelaar bemiddelt in vraag- en aanbod van monumentaal erfgoed en bijzondere objecten in heel Nederland, maar ook in België en Duitsland. Jan-Willem Andriessen van Redres heeft een bouwkundige achtergrond. Hij studeerde architectuur in Delft en werd bouwkundig ingenieur. Dat onderscheidt hem van de traditionele makelaars. Al tijdens zijn studie was hij betrokken bij een restauratie van een monumentaal pand. Zijn belangstelling voor monumentaal erfgoed werd toen al gewekt.
Na zijn studie was hij onder andere betrokken bij herontwikkeling van industrieel erfgoed. In zijn werk kwam hij regelmatig in contact met eigenaren van monumenten die problemen hadden met de verkoop van hun ob-

jecten. Daarnaast hoorde hij steeds vaker van mensen dat zij juist op zoek waren naar een monument om in te werken en te wonen. Hij startte Redres met een website waar het aanbod van en de vraag naar monumenten samenkomen. Mensen die een monument of bijzonder object zoeken kunnen hun zoekprofiel invoeren in de databank. Inmiddels heeft de website www.redres.nl circa 35.000 unieke bezoekers per maand die gezamenlijk meer dan 300.000 pagina's bekijken. Alles is geautomatiseerd, ook prospectussen zijn online te bestellen. Het aanbod is zeer divers: religieus en industrieel erfgoed, kastelen, landgoederen en watertorens. Redres richt zich op Nederland, Duitsland en België en heeft dus een marktbrede focus. De verkoopprijzen liggen gemiddeld op een miljoen euro. Het zien van de geschiedenis, het ontdekken van pareltjes maakt het werk heel bijzonder, aldus Andriessen. Het Reigersnest in Oostvoorne en de historische buitenplaats Borg Rusthoven in Wirdum zijn twee voorbeelden van landgoederen die op dit moment worden aangeboden via Redres.
Onder de klanten van Andriessen bevinden zich veel mensen die jarenlang in het buitenland hebben gewoond en nu in Nederland in een bijzonder pand willen wonen met ruimte eromheen. Dat verklaart ook het succes, vanuit de hele wereld is Redres via het web gemakkelijk te benaderen. Bezichtigingen worden door de eigenaren verzorgd nadat Andriessen een afspraak heeft geregeld. Eigenaren willen dat graag, zij weten veel te vertellen, ook dingen die niet beschreven zijn. Door intensieve samenwerking met het Nationaal Restauratiefonds wordt op de Open Monumentendag aandacht besteed aan te koop staande monumenten. Een aantal van deze monumenten is dan te bezichtigen. Andriessen heeft met zijn bedrijf Redres veel aandacht van de landelijke media, door het unieke aanbod en het feit dat veel objecten tot de verbeelding spreken.
Naast zijn rol als erfgoedintermediair houdt Andriessen zich bezig met erfgoedadvies en erfgoedontwikkeling. Het ontwikkelen van concepten, het verrichten van haalbaarheidsstudies, het opstellen van exploitatiemodellen, alles is mogelijk. Andriessen heeft, juist door zijn affiniteit met de objecten wat betreft de historie en cultuur, een goede band met de monumentenambtenaar. Het gezamenlijk belang is evident: het behoud van het erfgoed voor de toekomst, het recht doen aan de geschiedenis en toch een optimale opbrengst te genereren. ■

Links:
Afb. 3. Heysterum in Linne.

Boven:
Afb. 4. Het Reigersnest in Oostvoorne.

Rechts:
Afb. 5. Borg Rusthoven in Wirdum.

Het Kastelen Lexicon

Maartje Verhoeckx

De Stichting Kastelenlexicon Nederland, sinds 1 januari 2009 onderdeel van de Nederlandse Kastelenstichting, bouwt al jaren aan een databank met alle gegevens betreffende de Nederlandse kastelen. Deze gegevens zullen straks toegankelijk worden gemaakt voor wetenschappers, beleidsmakers en belangstellenden. Er wordt per kasteel zoveel mogelijk informatie verzameld, zowel uit de literatuur, foto- en kaartmateriaal, archeologische gegevens, bouwkundige en landschappelijke overblijfselen en de overlevering. Dat is een monnikenwerk. Bij die zoektocht naar kastelen komen verrassende zaken aan het licht. Kasteelkatern zal de komende tijd in ieder nummer telkens daarover berichten.

Dit keer Didam en Sinderen.

Maartje Verhoeckx doet bij de NKS onderzoek t.b.v. de SKLN

Didam

Om voor het lexicon de topografische coördinaten vast te kunnen stellen, worden historische kaarten, zoals de historische atlas uit 1843, met de satellietbeelden van Google Earth vergeleken. Het voormalige kasteelterrein van Kasteel Didam, dat afbrandde in 1502 en vermoedelijk in de zeventiende eeuw geheel verdween, is nog duidelijk als omgracht terrein terug te zien op de kadastrale minuut, die in 1822 is getekend.

Opvallend bij Didam is dat het voormalige kasteelterrein doorkruist wordt door de 'Randweg Zuid', die weliswaar op Google reeds is aangegeven, maar nog niet blijkt te bestaan. Het voordeel van deze geplande weg was dat er tot tweemaal toe archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden (2001 en 2005). Beide keren werd de conclusie getrokken dat gezien de aanzienlijke omvang en ouderdom van het kasteel, het terrein van kasteel Didam als een zeer waardevol archeologisch object beschouwd moet worden. Gaat straks de aanleg van de weg alsnog door, dan verdwijnt dit belangwekkende bodemarchief. Geen reden blijkbaar tot nog toe om de plannen aan te passen....

Dat kan ook samenhangen met het feit, dat het terrein in Archis niet als waardevol is opgenomen. Archis is het archeologische registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Hier worden archeologische vondsten, monumenten en onderzoek in geregistreerd, ook worden er archeologisch waardevolle terreinen aangegeven, zoals vaak bij voormalige kasteelterreinen het geval is.

Sinderen

Er hebben twee kastelen met de naam Sinderen in de provincie Gelderland gestaan, namelijk Sinderen te Voorst (gemeente Voorst) en Sinderen te Sinderen (gemeente Oude IJsselstreek). Naarmate de bronnen ouder zijn, hoe onduidelijker het voor de lezer wordt over

welk Sinderen ze spreken. Ten eerste was aan beide kastelen het geslacht Sinderen verbonden. Dat betekent dat het voorkomen van de familienaam in connectie met Sinderen geen licht op de zaak werpt. Ten tweede liggen de kastelen weliswaar op een andere plek, maar het Sinderen ten oosten van Voorst werd ook wel aangeduid als 'te Sinderen', terwijl het Sinderen bij het huidige Sinderen in een gebied lag dat soms Voorst werd genoemd. In de literatuur is die verwarring eveneens terug te vinden.

De *Gids voor Nijenbeek* uit 1900 vertelt het verhaal van de strijd tussen Reinald, hertog van Gelre en diens broer Eduard die de macht van hem overnam: 'Niet zonder strijd handhaafde Eduard zich, de aanhangers van Reinald moesten tevreden gesteld en anders tot vrede gedwongen worden. Het kasteel van den Heer van Voorst (bij Zwolle) werd geslecht, het bij Nijenbeek gelegen Zinderen werd in 1362 veroverd en de steenen aan de stad Zutphen gegeven, die er haar vestingwerken mee versterkte.' (Edelbeek, 1900, p. 21)
Uit deze bron lijkt geconcludeerd mogen worden dat het kasteel in de veertiende eeuw is verdwenen.

Vreemd genoeg bestaat er een afbeelding van het kasteel op een kaart van Bernard Kempinck uit 1598. Kan het weder opgebouwd zijn, of was het nooit afgebroken?
Terugkerend naar de oorspronkelijke archiefbron uit 1362 blijkt daar te staan: 'Eduard, hertog van Gelre, vergunt aan die van Zutphen het huis Zinderen af te breken'. Deze verklaring geeft dus aan, dat Zutphen toestemming krijgt het kasteel af te breken, mochten de omstandigheden daartoe aanleiding geven. Nergens staat dat ze daadwerkelijk tot sloop zijn overgegaan. (Nijhof II, 1833, p. 173-174).
Dit voorbeeld toont aan hoe kritisch er naar bronnen en literatuur gekeken moet worden en hoe snel een interpretatie een eigen leven kan gaan leiden. ■

Linker bladzijde:
Afb. 1. Didam, Kadastrale minuut.
Afb. 2. Didam, Google - fotografische projectie.

Linkerkolom:
Afb. 3. Sinderen (Voorst), Google - fotografische projectie.
Afb. 4. Sinderen (Voorst), Kadastrale minuut.

Rechterkolom:
Afb. 5. Sinderen (IJsselstreek), Kadastrale minuut.
Afb. 6. Sinderen (IJsselstreek), Google - fotografische projectie.

Tuinen en Parken: De biotoop van Kastelen en buitenplaatsen

door Fred Vogelzang

Op 19 mei 2009 nam Willem de Nijs Bik afscheid als bestuurslid van de Nederlandse Kastelenstichting. Gedreven kastelenman als hij is, stond ook zijn afscheid in het teken van kastelen. Een symposium over de biotoop van kasteel was de vorm waarin Willem zijn bestuurslidmaatschap eindigde. Dat past in de ontwikkeling van het denken over erfgoed.

Fred Vogelzang is
wetenschappelijk medewerker bij de NKS

Van object naar context

Lange tijd heeft de monumentenzorg zich gericht op het behoud van individuele objecten. De bescherming en restauratie van molens, huizen, boerderijen en kastelen stond daarin centraal. Dat was logisch want de bedreiging van historische gebouwen, die als belichaming van de geschiedenis fungeerden, liep het meest in het oog. Een vervallen monument bracht mensen in het geweer, zo'n object mocht niet verloren gaan. Pas later kreeg ook de omgeving aandacht. Twee ontwikkelingen waren daar debet aan. Ten eerste groeide het besef dat ook de natuur en het landschap in Nederland de weerslag vormden van de geschiedenis. Ze waren niet 'vanzelf' ontstaan maar weerspiegelden het menselijk handelen in de ruimte. Landschap liet zien hoe de mens de oorspronkelijke wildernis had ontgonnen en de omgeving naar zijn hand had gezet. Natuur in Nederland bleek vooral een product van menselijk ingrijpen. Het was de mens die de oerbossen had gerooid, die de schaapskudden had geweid waardoor het bos was verdwenen en vervangen door heide, het was de mens die vervolgens weer nieuwe bomen plantte en nieuw boslandschap creëerde.
Een tweede stimulans om aandacht te schenken aan de omgeving kwam voort uit het feit, dat de ingrepen in het landschap steeds groter werden waardoor het monument op verschillende wijzen werd bedreigd. Een molen die langzaam maar zeker werd omgeven door bebouwing, kon niet meer draaien. Juist molens dienen te werken, omdat de bewegingen van de wieken trillingen veroorzaken, die voorkomen dat ongedierte zich in het hout nestelt en van binnen uitholt. Ook bruggen, sluizen en andere landschappelijke monumenten verloren hun natuurlijke omgeving en daarmee hun gebruiksnut. Boerderijen kwamen in woonwijken te liggen en detoneerden met hun omgeving. Dat deed het besef groeien dat een monument een logische samenhang heeft met zijn omgeving en een groot deel van zijn betekenis ontleent aan die omgeving. Denk aan de forten van de Hollandse Waterlinie, die zonder vrij schootsveld en niet omgeven door laaggelegen weilanden, niet langer meer hun oorspronkelijke rol in het landschap kunnen verbeelden.

Kasteelbiotopen

Hetzelfde geldt voor kastelen en buitenplaatsen. Voor die laatste is het zelfs onontkomelijk: een buitenplaats is tenslotte een samenspel van huis, tuin, en park. Zichtassen in het park hebben vaak hun oorsprong in het huis, en het huis functioneert als object in het park, waarop de wandelaar vanuit verschillende kanten doorkijkjes heeft. Ook de bouwhuizen, follies, beelden en bomengroepen in het park vormen een ensemble dat

pas als compleet geheel de bedoelde beleving oplevert. Het behoud van het huis alleen doet in het geheel geen recht aan de buitenplaats.
Veel kastelen zijn in later tijd tot buitenplaats omgevormd en kunnen dus ook niet functioneren zonder hun omgeving. Maar ook middeleeuwse kastelen stonden niet 'zomaar' in het landschap. De slotgrachten, de toegangswegen en omliggende boerderijen vormden een geheel met het verdedigbare huis. Ook de plek van het huis was niet zomaar vastgesteld. Soms was het een strategische plaats, een kruispunt van wegen, een doorwaadbare plek in de rivier. Maar ook kwam voor dat de positie zo werd gekozen, dat het kasteel een imposantere uitstraling kreeg. En ook kastelen waren vaak omgeven door tuinen en landerijen, visvijvers en jachtbossen, die deel uitmaakten van de economische eenheid 'kasteel'. We worden ons steeds meer bewust van de eenheid van object en omgeving en daarom is het goed, dat Willem de Nijs Bik door middel van zijn afscheid aandacht vroeg voor de biotoop van het kasteel, de 'leefomgeving' van het monument. In deze bijdrage gaan we kort in op de ontwikkeling van tuinen rond kastelen. We zullen regelmatig aandacht besteden aan de biotoop, om zo de geesten rijp te maken voor het besef, dat monumentenzorg verder gaat dan behoud van het gebouw.

Hortus Conclusus

De oudste tuinen waren afgeschermde kleine ruimten. De middeleeuwse kastelen hadden kruiden- en rozentuinen, die deels voor het nut, deels voor het aangename waren aangelegd. Soms hadden kastelen een aparte vleugel voor de vrouwen, waar vaak een tuin met rozenperk bij hoorde. De roos had symbolische betekenissen, die vaak met vrouwen samenhingen.
De 'hortus conclusus', de gesloten tuin, had sterke bijbelse connotaties. Dit was onder meer gebaseerd op het Lied van Salomo, waar de vrouw als een tuin wordt voorgesteld. In de literatuur en schilderkunst vinden we

LInksboven:
Afb. 1. Een ontwerp van L. Springer voor tuin en park van de buitenplaats Eyckenstein bij Maartensdijk. Collectie Universiteit van Wageningen.

Onder:
Afb. 2. Hof te Honselersdijk, Balthazar Florentius/a Berckenrode, 1600. Collectie Haags Gemeentearchief.

dergelijke besloten tuinen, vaak met rozenstruiken, veel terug. In het midden stond vaak een fontein, die eveneens een symbolische betekenis had. In een kruisvorm werd de tuin in vieren ingedeeld. De functie van een dergelijke tuin was ontspanning. Zitten, wandelen, muziek maken.
Dat was een groot contrast met het park buiten de kasteelmuren, het domein van de man. Ook dit park echter had relaties met het interieur. Zo lagen de toernooivelden zo, dat vanuit de grote zaal de verrichtingen van de ridders konden worden gevolgd en kon vanaf de weergang of vanuit de torenkamers de jacht worden gadegeslagen. De natuur werd ook letterlijk binnengehaald: sommige kamers werden versierd met behang of schilderijen die flora en fauna tot onderwerp hadden, huizen beschikten over open of gesloten serres die in de tuin zelf geprojecteerd waren en overdekte wandelgangen leidden vanaf het huis naar de omliggende tuinen.

Renaissance

Ook de tuinen bij de kastelen en buitenplaatsen in de renaissance vertonen het middeleeuwse besloten karakter. Al zijn de tuinen veel groter, ze zijn door heggen en soms waterpartijen in stukjes opgeknipt. Inspiratiebron zijn geschriften uit de Oudheid, die beschrijven hoe de Romeinen bij hun buitenplaatsen tuinen aanlegden. Hagen vormen intieme ruimten, met daarbinnen vaak geometrische patronen van andere hagen, struiken en hier en daar bomen. De tuin wordt gestoffeerd met beelden, die teruggrijpen op klassieke mythen en sagen. De tuin is ook de plek waar kunstige waterpartijen, fonteinen en exotische gewassen kunnen worden getoond. De relatie met het huis wordt vaak gelegd doordat de hoofdas door de tuin ook wordt voortgezet in het huis. De terrassen voor het huis lopen over in de tuin, waarmee een geleidelijke overgang wordt gevormd tussen interieur en exterieur.

De stadhouderlijke tuinen

Liggen in de renaissance de vertrekken vaak nog rond een binnenplaats, in de zeventiende eeuw richt het interieur zich meer naar buiten. Dat hangt ook samen met de ontwikkeling van de functie van kastelen: hun militaire nut zijn ze in deze periode goeddeels kwijt en nu gaat het er om, status en rijkdom uit te stralen. Dat moet dus van buitenaf zichtbaar zijn. Tuin, park en huis vormen dan ook een geheel en worden als een ensemble ontworpen. Grote voorbeelden zijn de stadhouders, de prinsen van Oranje. Hun paleizen en jachtsloten vormen het voorbeeld, dat door adel en patriciaat wordt nagevolgd. Ook in de baroktuin vormen de omhaagde ruimten in de tuin als het ware kabinetten, die

Boven:
Afb. 3. Huis Nieuburch , "Koninklijk Huis te Rijswijk alwaar de Vergaderingen tot de Generale Vrede zijn gehouden" (20 september 1697), P. Schenk, J. van Vianen. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag.

Rechts:
Afb. 4. Het nieuwe koninklijke paleis in Tilburg, dat in het midden van negentiende eeuw door Willem II werd gebouwd. Vlak na de voltooiing overleed de koning. Toen werd het paleis omgeven door een tuin maar zoals u ziet is de biotoop nu door flatgebouwen aangetast.

een voortzetting zijn van de kamers in het huis zelf. De tuinen zijn symmetrisch: de orde heeft het gewonnen van de chaos, de cultuur heeft de natuur onderworpen. Paleis Het Loo is in de zeventiende eeuw zo ontworpen, dat de overgangen tussen binnen en buiten heel geleidelijk zijn. Kunstzinnige motieven uit het interieur, zoals plafondschilderingen en smeedwerk, komen terug in de vormentaal van de hagen in de parterres. Muurschilderingen moeten de illusie versterken, dat de tuinen en de kamers in elkaar overlopen.

Honselaarsdijk

Prachtige voorbeelden van de samenhang tussen binnen en buiten zijn de tuinen van Honselaarsdijk. Stadhouder Frederik Hendrik was nauw betrokken bij ontwerp en aanleg van deze tuinen. De mogelijkheden die de natuurlijke omstandigheden boden waren min-

stens zo doorslaggevend als de wensen van de bedenker. Het lijkt er op dat de beroemde Franse tuinstijl voor een deel is gebaseerd op de ervaringen, die belangrijke Franse tuinarchitecten aan het Hollandse hof hebben opgedaan. Dat huis en tuin één geheel vormden is ook af te lezen aan het feit, dat beroemde architecten als Jacob van Campen en Pieter Post niet alleen bij stadhouderlijke paleizen, maar ook bij de aanleg van de tuinen betrokken waren.
Veel motieven die in de tuinen werden gebruikt, hadden een allegorische betekenis. Er zijn theorieën dat onder invloed van de klassieke schrijver Vitruvius het menselijk lichaam als uitgangspunt werd genomen bij het tuinontwerp. Het huis vormde het hoofd, de tuinen het lichaam en de ledematen. Een dergelijke symboliek kon nog veel verder worden doorgevoerd. Tuinen

waren soms de belichaming van het hele universum, zoals in Doolomberg bij Amersfoort, het huis van de dolle jonker Everard Meijster of de tuin rondom de fontein bij Het Loo.

Soestdijk

Het jachtslot Soestdijk van Willem III was eveneens duidelijk ingericht met connotaties met de omgeving. De jacht werd binnenshuis door muur- en plafondschilderingen verheerlijkt. In de vestibule waren diverse jachttaferelen en dieren in de natuur afgebeeld. Een aantal van die dieren behoorde tot de menagerie die elders bij Soestdijk was ondergebracht. De Grote Zaal had wanden die waren bespannen met schilderingen van landschappen. Die landschappen liepen achter de pilasters door, wat het effect gaf dat men in een open ruimte stond. Ook het plafond deed mee aan deze tromp l'oeil. De Franse formele tuin die achter het huis lag, kende dezelfde indeling als de hortus conclusus. Twee gekruiste paden delen de tuin in vier kwadranten. Op het kruispunt staat een fontein. Lage kunstzinnig geschoren heggen en boompjes bevinden zich binnen de kwadranten. Verder weg lag de warande, waar het wild werd gehouden. Die herten waren de reden voor Willem III om zich op Soestdijk te vestigen. Hij was namelijk wild van de jacht. Die hobby werd hem fataal. Tijdens een jachtpartij in Engeland struikelde zijn paard en viel Willem ongelukkig. De wond weigerde te genezen en leidde uiteindelijk tot zijn dood.

De hechte relatie tussen kasteel en tuin is daarmee voldoende aangetoond. Veel kastelen getroosten zich de moeite, om ook de tuinen te herstellen. Daarmee wordt het kasteel letterlijk in een breder kader geplaatst en wordt het verleden beter beleefbaar. ■

advertentie

Heritage Estate

Makelaardij van o.z. cultureel erfgoed.
Gespecialiseerd in kastelen, kloosters en historische buitenplaatsen.

Minderbroederssingel 15b
6041 KG Roermond

Tel.: 0475-407221
info@heritageestate.nl
www.heritageestate.nl

HERITAGE PARTNERSHIP

Bedreigde Kastelen

Kasteel Eerde (Ommen, Overijssel)

In de zaak rondom de nieuwbouw in de voormalige moestuin van kasteel Eerde te Ommen heeft zich een nieuwe ontwikkeling voorgedaan.
Zoals u bekend is, treedt de NKS in deze zaak op met de Stichting Buitengoed Overijssel. In december 2008 stonden de beide organisatie samen voor de bestuursrechter te Zwolle om de plannen voor de bouw van een nieuw schoolgebouw op de buitenplaats tegen te gaan. De rechter heeft onze bezwaren ongegrond verklaard. Als de procedure goed is gevolgd dan is een rechter niet gauw geneigd inhoudelijk de bezwaren te honoreren.
De stichting Buitengoed werd niet ontvankelijk verklaard en mocht dus geen bezwaar indienen. Naar het oordeel van de rechter waren de activiteiten van de

Stichting Buitengoed niet breed genoeg en alleen gericht op actievoeren. Met succes is dit door de Stichting Buitengoed, met een adhesie van de NKS, bestreden: de Raad van State heeft in hoger beroep het vonnis van de bestuursrechter vernietigd, het bezwaar van de Stichting gegrond verklaard en tevens de verlening van de monumentenvergunning terug verwezen.
Dit betekent dat de procedure rond de verlening van deze vergunning opnieuw start.

Kasteel Gemert (Gemert-Bakel, Noord-Brabant)

De procedure rond de nieuwbouw en andere plannen met betrekking tot kasteel Gemert bevindt zich op het moment van dit bericht in de bezwarenfase. De NKS heeft in week 34 haar bezwaren tegen deze plannen bij de gemeente Gemert-Bakel ingediend. Onze bezwaren komen in het kort hierop neer: de gemeente heeft de monumentenvergunning verleend op basis van een oud plan, terwijl men nu uitgaat van een nieuw plan.
De paters van de Congregatie van de Heilige Geest, waarvoor het eerste plan was bedoeld, hebben zich teruggetrokken. Het nieuwe plan is niet alleen weinig vastomlijnd en niet gebaseerd op een gedegen financiele onderbouwing, maar er ontbreekt ook een haalbaarheidsonderzoek. Er is sprake van een onderwijsfunctie alsmede andere herbestemmingen. De NKS is van mening dat eerst een duidelijk plan voor herbe-

stemming moet worden opgesteld, met een degelijke haalbaarheidsuitspraak, zowel wat de nieuwe functies als wat de financiele zaken betreft.
Het is de omgekeerde wereld: eerst een vergunning verlenen en dan pas een plan uitwerken.
Dit is een oneigenlijk gebruik van de procedure. Kennelijk wil de gemeente aftasten hoever ze kan gaan.

Kasteel Amstenrade (Schinnen, Limburg)

De provincie Limburg wil een rondweg aanleggen, de Buitenring, die Brunssum zal gaan verbinden met de Regio Parkstad. Als deze weg (een vierbaansweg) gerealiseerd wordt, zal dit ten koste gaan van kasteel Amstenrade. Zowel het park als het landgoed zullen worden aangetast: de weg zal dwars door het landgoed gaan lopen, de oprit langs het park.

Kasteel Vredenburg (Utrecht, Utrecht)

De resten van het voormalig kasteel Vredenburg, in het centrum van de stad Utrecht gelegen (deels onder het oude muziekcentrum), staan de bouw van een nieuw entreegebouw voor het winkelcentrum Hoog Catharijne kennelijk in de weg. De gemeente wil de resten nu verplaatsen. De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (tot 11 mei van dit jaar nog Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten geheten, en daarvoor Rijksdienst voor de Monumentenzorg) heeft een negatief advies gegeven. De NKS sluit zich hierbij aan.

Annemieke Wielinga is
directeur van de NKS

Boeken

Catharina L. van Groningen,
Het Slot Zeist. Een Vorstelyk stuk Goet.
Driebergen-Rijsenburg 2009.
ISBN 978 90 78568 11 7

Bij de gelegenheid van het vertrek van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed uit Slot Zeist is over dat slot een prachtig boek verschenen. Kenner bij uitstek Catharina van Groningen doet gedetailleerd de bouw- en tuingeschiedenis uit de doeken en kan op basis van boedelbeschrijvingen, tekeningen en veel oude foto's een mooi beeld schetsen van de inrichting. Ook is er ruim aandacht voor de bewoners. Uit dat laatste blijkt hoe verweven de elite van ons land in de achttiende en negentiende eeuw was. Nazaten van Utrechtse burgemeesters bijvoorbeeld huurden delen van het slot in de negentiende eeuw, en ook de adellijke bewoners blijken door familiebanden met de bewoners van de buitenplaatsen in de omgeving verbonden. Het boek wordt afgesloten met samenvattingen in diverse talen, waarin een kritische toon niet ontbreekt.

M. Andela
De Gelderse Toren.
Landgoed aan de IJssel.
Zutphen 2008.
ISBN 978 90 5730 275 6

Andela begon ooit, op aanwijzing van hoogleraar Kastelenkunde Hans Janssen, aan een afstudeerproject over de Gelderse Toren, een kasteel bij Dieren. De scriptie duurde veel langer dan gepland, maar vormt wel de basis voor dit mooi vormgegeven en rijkgeïllustreerde boekwerk. Het boek volgt de traditionele indeling van bewoners, huis en interieur, tuin en park. Het begin ligt in de zestiende eeuw, als Karel van Egmond, hertog van Gelre een oude toren laat afbreken en een nieuwe laat opbouwen. Via families als Van Delen en Van Broeckhuysen volgt de auteur de eigendomsgeschiedenis tot in de huidige tijd. De biografietjes van de bewoners bevatten aardige anecdotes.

Deel 2 bevat een minutieuze beschrijving van de restauratie van de toren in het midden van de negentiende eeuw en de inrichting van het huis. In omgekeerde chronologische volgorde wordt vervolgens de bouwgeschiedenis gereconstrueerd. Voor een schets van de inrichting van het huis is gebruik gemaakt van een boedelbeschrijving uit het midden van de achttiende eeuw. Ook zijn er topografische tekeningen en plattegronden uit die periode aanwezig. Informatie over de periode daarvoor is beduidend schaarser.
De geschiedenis van tuin en park is weer chronologisch beschreven. Een zeventiende-eeuwse kaart geeft aan dat naast de toren twee boerderijen aanwezig waren. Een juridisch geschil over een weg vanaf een weide geeft informatie over de omgeving van de Gelderse Toren. Een belangrijke plattegrond uit 1718 geeft een beeld van de formele tuin rond het kasteel en de ligging van landerijen en riviertakken in de directe omgeving.

H.M.M. Geerts en J.M.J. Willems, red.
Baac. 10 jaar door het stof.
Den Bosch 2009.

Baac betekent Bouwhistorie, Archeologie, Architectuurhistorie en Cultuurhistorie en dat zijn de vier gebieden waarop dit bureau werkzaam is. Al tien jaar lang en dat was reden voor een jubileumuitgave. In verschillende hoofdstukken worden onderzoeken gepresenteerd, die een staalkaart vormen van het werk dat een dergelijk bureau verricht. Het laat zien hoe veelzijdig het terrein van onderzoek is. Veel van de expertise is *hands on* opgedaan, er was geen goede opleiding en nog steeds is bijvoorbeeld het aantal bouwhistorici in ons land klein. Daardoor en ook door de tijdgeest, die vooral kleine, snelle want goedkope onderzoeken wenst, kan veel informatie over ons gebouwde erfgoed verloren gaan. Aan Baac zal het niet liggen.

G. Jaspers, eindred.
Kunst, natuur en techniek op en rond kasteel Keukenhof.
Hilversum, 2009.
ISBN 978 90 8704 126 0

Onlangs verscheen het derde jaarboek van kasteel Keukenhof met vijf bijdragen van verschillende auteurs.

Menselijke maat

Een kasteel in het midden des lands. Stil gelegen in een bocht van de rivier. Met poortgebouw en prachtige gerestaureerde parktuin. Al vele eeuwen lang toont het zich een echt kasteel: dikke muren, een markante verdedigingstoren, kantelen, een gracht en een ophaalbrug. Sporen van roerige tijden nog zichtbaar in de muren. Maar wie binnenkomt, maakt onmiddellijk kennis met een andere, verrassende kant van dit bijzondere monument. Dit kasteel is namelijk in de eerste plaats een woonstede. Een smaakvol, ruim, warm en behaaglijk woonhuis met menselijke maten.

Wanneer u een bijzondere woning bezit en overweegt die te verkopen, of wanneer u zelf een bijzonder huis zoekt, bent u geholpen met een makelaar die oog heeft voor het bijzondere. En daarnaast inzicht, vakkennis, doortastendheid en geduld.

Biltstede Makelaars wordt vaak ingeschakeld bij de aan- of verkoop van bijzondere panden. Monumenten, kastelen, landgoederen, architectonische kunststukken. Bent u geïnteresseerd in het vakmanschap van Biltstede? Of in de bijzondere panden die Biltstede momenteel in portefeuille heeft (zoals het hierboven beschreven kasteel)? Neemt u dan eens contact op voor een vrijblijvend, maar desondanks persoonlijk gesprek.

Bijzondere panden - Biltstede op z'n best

Biltstede

Biltstede Makelaars | Hessenweg 2 | 3731 JK De Bilt
telefoon (030) 220 32 11 | www.biltstede.nl